

УДК 657(477)(045)

*Р.К. Шурпенкова, канд. екон. наук, доц.,
Львівський інститут банківської справи
Університету банківської справи НБУ*

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ФІНАНСОВОГО ТА УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

У статті висвітлено сучасні концептуальні основи фінансового та управлінського обліку. Розглянуто та досліджено основні групи концепцій та їх застосування.

Ключові слова: бухгалтерський облік, фінансовий облік, управлінський облік, концепції, концептуальні основи, групи, організація, методологія.

Постановка проблеми. Перспективи бухгалтерського обліку в Україні в умовах переходу від планової до ринкової економіки можуть бути визначені на основі таких теоретичних узагальнень, які дозволяють сформулювати напрямки практичної роботи у сфері обліку, що сприятиме кращому інформаційному забезпеченню управлінців.

Система управління є провідною, а система обліку – ланкою забезпечення, тому основним завданням бухгалтерського обліку є упорядкування вхідної та вихідної інформації щодо потреб управління. При цьому внутрішня структура системи бухгалтерського обліку змінюється в напрямку своєчасного забезпечення й отримання в повному обсязі вихідної інформації для управління. Чим різноманітніша така інформація, тим більше рівнів управління вона забезпечує, тим складніша внутрішня структура системи фінансового та управлінського обліку.

В економічне життя нашої країни фінансовий та управлінський облік увійшли водночас із виникненням та зростанням підприємств, орієнтованих на ринкові відносини. У конкурентному середовищі від правильних, адекватних цьому середовищу рішень зазвичай залежить не тільки процвітання бізнесу, але й саме його існування. Під впливом різноманітних об'єктивних факторів, викликаних новими технологіями, державним регулюванням та зростанням підприємств, ускладнюється структура бізнесу, виникає необхідність в одночасному розвитку багатьох напрямів діяльності, у формуванні значної кількості структурних підрозділів (відділів, служб) як на рівні окремих юридичних осіб, так і на рівні холдингів.

Для організації обліку та технології обробки даних важливого значення набуває концептуальна модель, під якою розуміють фундаментальні поняття, котрі визначають будову й структуру фінансового та управлінського обліку.

Концептуальні основи можна вважати закономірностями функціонування системи фінансового та управлінського обліку. Закономірність трактується як перший ступінь пізнання відповідної

залежності між речами, явищами та процесами, яка може стати законом, коли знання про них набувають повного та конкретного характеру.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз публікацій із проблем обліку свідчить, що основними причинами дискусій з приводу змісту управлінського обліку є:

- необґрунтоване “розширення” функцій управлінського обліку внаслідок ототожнення функцій бухгалтера та функцій обліку;
- необґрунтоване “звуження” функцій управлінського обліку внаслідок традиційного підходу до поняття “облік”;
- плутання німецької та англосаксонської концепції управлінського обліку [1, с. 27].

Треба відзначити, що у навчальній літературі до недавнього часу не подавалися теоретичні узагальнення з побудови системи обліку, особливо фінансового, та пошуку закономірностей його розвитку, що пригнічувало його значення як однієї зі складових економічної науки. Пояснення його сутності, структури, функціонування відбувалось на емпіричному рівні (як ремесло, що вимагає лише певних навичок).

Розробка концептуальних основ фінансового та управлінського обліку є актуальною в період переходу України до ринкової економіки та інтеграції у світове співтовариство.

Мета статті – висвітлити сучасні концептуальні основи фінансового та управлінського обліку. Розглянути та дослідити основні групи концепцій та їх застосування.

Виклад основного матеріалу. Концептуальна основа ґрунтується на закономірностях організації та методології фінансового обліку та управлінського, які відбулися у другій половині ХХ ст. Основною тенденцією є гармонізація і стандартизація обліку. Під гармонізацією розуміють зростання подібності практики ведення бухгалтерського обліку в різних країнах світу, а під стандартизацією – застосування більш чітких та менш розпливчатих правил ведення обліку.

Намагання гармонізувати і стандартизувати облік у різних країнах, у тому числі й в Україні, пояснюється такими причинами:

- забезпеченням потреб інвесторів у достовірній інформації, що означає необхідність розкриття у фінансових звітах економічних показників, підготовлених за єдиною методологією, з їх підтвердженням аудиторами;
- полегшення роботи транснаціональних корпорацій (гармонізація бухгалтерських та управлінських систем дозволяє зменшити витрати компаній на підготовку звітності, знизити витрати внаслідок зменшення коригувань бухгалтерських документів і часу на складання консолідованих звітів). За експертними оцінками спеціалістів, на ведення обліку та складання звітності витрати зменшуються на 10-30 % [2, с. 17];

- спільним використанням бухгалтерських знань, яке сприятиме вільному переміщенню бухгалтерів з однієї країни в іншу та наданню допомоги країнами, в яких є дефіцит спеціалістів (це особливо стосується налагодження системи управлінського обліку на підприємствах пострадянського простору).

Окремі країни та об'єднання бухгалтерів виступають проти гармонізації через побоювання потрапити під вплив США, які розробляють принципи і стандарти обліку не лише для своєї країни, а й для міжнародного співтовариства. Так, зокрема, Європейське співтовариство розробляє власні стандарти й принципи обліку.

Гармонізації обліку перешкоджають також деякі фактори розвитку національних систем функціонування фінансового та управлінського обліку. Серед цих факторів найважливішими є:

- вплив провідних теоретиків та професійних організацій;
- економічні наслідки прийняття нових систем обліку;
- загальна економічна ситуація в країні;
- податкова політика, яка орієнтує облік на фіскальну мету;
- національні особливості сприйняття нових ідей у сфері обліку;
- користувачі та завдання, які ставляться до обліку;
- рівень підготовки фахівців з обліку;
- правові відносини та їх відображення в обліковій системі;
- джерела фінансування;
- регулювання обліку (держава, професійні організації).

Аналіз розвитку національних систем бухгалтерського обліку дозволяє систематизувати всі існуючі моделі в чотири типи:

1. Системи обліку та звітності, які орієнтуються на макроекономіку. Облік розуміють як інструмент для здійснення національної економічної політики.
2. Системи обліку та звітності, які базуються на мікроекономіці. Облік розуміють як інструмент для вимірювання економічної цінності процесів господарської діяльності.
3. Системи обліку та звітності розуміють як автономні дисципліни, що розвиваються, виходячи із прагматичних завдань бізнесу.
4. Системи уніфікованого бухгалтерського обліку та звітності, що використовуються урядами держав для моніторингу, контролю за економікою і базуються на стандартах вимірювання і поданні даних [3, с. 28].

Хоча системи обліку та звітності в окремих країнах суттєво відрізняються внаслідок специфічних національних умов їх розвитку і функціонування, проте можна виділити ті загальні спільні риси, які закладено в основу раціональної організації та методології фінансового обліку.

Концептуальну основу необхідно розробляти, починаючи із суттєвих характеристик облікової інформації, до яких належать:

- види обліку та їх мета (фінансовий, управлінський, податковий, стратегічний тощо);
- якісні характеристики інформації (зрозумілість, порівнянність, релевантність, достовірність та ін.);
- групи користувачів і методи задоволення їх потреб;
- обмеження обліку і ставлення до окремих форм та змісту інформації.

“Концепція повинна опиратися в основному на наукові положення, а не на практику, яка поки що не має позитивного практичного досвіду роботи в умовах ринкового середовища”, – відзначає М.С. Пушкар [3, с. 28].

Концептуальна модель фінансового обліку в Україні певною мірою розкривається у законі про бухгалтерський облік та фінансову звітність, у плані бухгалтерських рахунків та інструкції з його застосування, стандартах бухгалтерського обліку. У цілому ці нормативи дають уявлення про національну систему бухгалтерського обліку та звітності, показують рівень їх відповідності міжнародним критеріям. Проте законом про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні чітко не розмежовуються умовності, принципи та обмеження. Виділені в ньому принципи (обачності, повного висвітлення, автономності і т.д.) є спірними, оскільки названі елементи не завжди відповідають закономірностям розвитку і функціонування обліку, тому потрібні подальші наукові дослідження з розробки концептуальних основ [4].

Сучасна концептуальна основа управлінського обліку викладена в публікації Міжнародної федерації бухгалтерів (МФБ) “Концепції управлінського обліку”.

У цьому документі розглянуто чотири категорії концепцій:

1. Концепції, пов’язані з функцією.
2. Концепції, пов’язані з використанням результатів.
3. Концепції, пов’язані з процесом і технологією.
4. Концепції, пов’язані з потенціалом функції.

Перша група концепцій описує функцію управлінського обліку з точки зору її орієнтації на:

- продуктивність ресурсів;
- створення вартості;
- господарські процеси;
- командні дії.

Отже, функція управлінського обліку спрямована на ефективне використання всіх ресурсів для створення вартості в інтересах всіх учасників, які залучені до процесів господарської діяльності, з урахуванням цілей та завдань відповідних груп персоналу.

Друга група концепцій пов’язана з використанням результату здійснення функцій управлінського обліку – з точки зору підзвітності, результативності та порівняння з еталоном.

Це означає, що результати управлінського обліку оцінюють, виходячи з заданої їм вартості, на підставі судження щодо перспективи використання цих результатів користувачами. Вартість додана управлінським обліком,

може бути виражена мірою досягнення поставлених та узгоджених цілей. У свою чергу такі цілі мають відображати результат управлінського обліку, що є еталоном усередині підприємства.

Третя група концепцій пояснює зв'язок управлінського обліку з іншими процесами управління та є основою або керівництвом для розробки технологій, що використовуються в управлінському обліку.

При цьому доцільно розглядати:

- рівняння використаних ресурсів і створення вартості;
- взаємодію процесів управління;
- розроблення і оцінювання технології.

Управлінський облік застосовує особливу модель рівняння використаних ресурсів і створення вартості. Ця модель передбачає, що ресурси зазвичай оцінюють, виходячи з варіантів витрат, а створену вартість – на підставі задоволення поточних і довгострокових інтересів конкретних учасників (клієнтів, акціонерів тощо).

Використовуючи відповідні технології, управлінський облік створює та збагачує інформаційні ресурси, необхідні для здійснення всіх функцій управління.

Технології, які використовують в управлінському обліку, також можна оцінити, виходячи із співвідношення “витрачені ресурси – отримані вигоди”.

Четверта група концепцій розглядає потенціал, необхідний для ефективного виконання функції управлінського обліку з позиції компетенції, безперервного вдосконалення, творчих можливостей критичної свідомості [5, с. 118].

Висновки. Наведене концептуальне підґрунтя було розроблено з огляду на найкращу міжнародну практику. Тому його можна використовувати як керівництво для розроблення та оцінювання системи управлінського обліку на конкретному підприємстві.

Список літератури

1. Валуєв І. та ін. Фінансові аспекти глобальних перетворень економічних систем. – Одеса: Астропринт, 2001. – Вип. I. – 184 с.
2. Голов С. Управлінський облік. – К.: Мета, 2002.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 № 996-XIV // Нове діло. – 2000.
4. Пушкар М.С. Фінансовий облік: Підручник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002.
5. Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. Бухгалтерський учет: управленческий аспект. – М.: Финансы и статистика, 1995.

Summary

In clauses are stated modern conceptual bases of the financial and administrative account. Estimation the characteristic the basic groups of the concepts and also their application also is given.

Отримано 11.12.2007